

Boekbesprekingen

P. A. PHAGAN-SHOSTOK, K. L. MALONEY. *Contemporary dental hygiene practice*. Volume I. 221 pag., 340 afb. Quintessence Publishing Co., Inc., Chicago, Berlin, São Paulo, London, Tokyo, Hong Kong 1988. Prijs \$ 62,—. ISBN 0 86715 169 2.

Beide auteurs zijn betrokken bij het onderwijs in de mondhygiëne aan de Northwestern Dental School te Chicago. Met medewerking van vakdocenten en specialisten hebben zij getracht recente opvattingen en ontwikkelingen met betrekking tot de praktijk van de mondhygiënist op instructieve wijze samen te vatten. De gehele tekst wordt in twee delen uitgegeven. Hier gaat het om het eerste deel dat is voorzien van een aparte 'laboratory manual' waarin de practicum-handvaardigheid wordt behandeld.

Het eerste hoofdstuk is geheel aan praktijkhygiëne gewijd: 'Because the oral cavity has a substantial population of microorganisms the dental appointment presents an ideal opportunity for the transmission of disease'. Op een continent waar nog steeds de zgn. 'cold sterilization' aanhangers kent, is het stelling nemen daartegen (effectieve desinfectie bij hepatitis is nog niet aantoonbaar) ronduit gedurfd.

De tekst is verder in drie afdelingen onderverdeeld. De eerste afdeling behandelt aspecten en activiteiten die betrekking hebben op het vooronderzoek, de anamnese en de medische en tandheelkundige status. De tandheelkundige status omvat: pocketstatus, plaquediagram en gebitsstatus. Daarnaast worden reanimatie en urgente situaties op zeer bruikbare wijze (in teamverband) toegelicht. Zo blijkt hoeveel documentatie in de algemene praktijk kan worden verkregen met de routinematige hulp van de mondhygiënist(e). Zijn of haar werkterrein hoeft derhalve niet beperkt te blijven tot mondhygiëne alleen.

De tweede afdeling belicht de praktische (be)handelingen. Het bijbehorende 'laboratory manual' vindt bij dit gedeelte de meeste aansluiting: hierin worden stap-voor-stap, in cursusvorm, ergonomie, instrumenten, behandelmethodieken en instrumentenonderhoud aangeleerd. Evaluatieformulieren helpen de verworven praktische vaardigheden te beoordelen.

Het derde gedeelte heeft betrekking op preventie, instructie en voorlichting. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan speciale groeperingen zoals gehandicapten en bejaarden, want bij toenemende thuiszorg zal ook in de algemene praktijk meer behoefte ontstaan aan speciale begeleiding.

De vele afbeeldingen (waarvan sommige in kleur) zijn duidelijk en instructief.

De auteurs zijn erin geslaagd op heldere en accurate wijze een overzicht te geven van het werkterrein van de mondhygiënist(e).

P. P. L. Crefcoeur, 's-Gravenhage

H. G. SERGL, H. MÜLLER-FAHLBUSCH. *Angst und Angstabbau in der Zahnmedizin*. 157 pag., 143 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 98,—. ISBN 3 87652 231 5.

Angst voor tandheelkundige behandeling was het centrale onderwerp op het eerste congres van de werkgroep Psychologie en Psychosomatiek van de Deutsche Gesellschaft für Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde. Het verslag van dit congres omvat voordrachten van uiteenlopende aard. Sommige bijdragen zijn door tandartsen, andere door psychologen verzorgd. Zowel de angst van volwassen als van (zeer) jeugdige patiënten komt aan bod, evenals de angst van de tandarts in confrontatie met probleempatiënten. Naast onderzoeken naar het vóórkomen van angst en de kenmerken van angstige patiënten, zijn veel verschillende methoden opgenomen om angst te overwinnen. Angst voor de parodontologische behandeling wordt afzonderlijk besproken.

Het boekje begint met een reeks meer theoretische bijdragen over angst en het meten van angst. Er blijken geen Duitstalige specifieke vragenlijsten te bestaan en ook geen vertaalde. In de meeste onderzoeken worden dan ook algemene angstvragenlijsten gebruikt. Eén bijdrage geeft zelfs de bruikbaarheid van handschriftanalyse als angstgraadmeter aan.

Relatief nieuwe en minder bekende technieken om angstige patiënten te behandelen, zoals ontspanningstraining en hypnosuggestieve technieken, worden voor de tandheelkundige situatie beschreven. Een bijdrage over het effect van audio-analgesie leert dat het aanbieden van functionele muziek tijdens de behandeling, onder bepaalde voorwaarden, sterk angstreducerend werkt. In dit kader wordt ook aandacht besteed aan de inrichting van de tandartspraktijk.

Uit een bijdrage over hoe tandartsen hun beroep beleven blijkt, dat zij de behandeling van angstige patiënten psychisch en lichamelijk belastend vinden, door de grote tijdsdruk en de aandacht die moet worden besteed aan het overwinnen van de angst door de patiënt. De meerderheid van de tandartsen vindt het ronduit vervelend hier aandacht aan te moeten besteden. Over-

gens bleek bijna een derde van de onderzochte tandartsen zelf bang voor een tandheelkundige behandeling.

Het boekje ziet er goed verzorgd uit en bevat vele foto's. De bijdragen zijn kort en worden zonder onderlinge samenhang gepresenteerd. Tegenstrijdigheden in de onderzoeksresultaten blijven onbesproken. Het lijkt daarom meer geschikt voor de wetenschappelijke onderzoeker dan voor de algemeen-practicus of de student.

M. E. A. Stouthard, Amsterdam

S. BOCHNER. *The psychology of the dentist-patient relationship*. 187 pag. Springer-Verlag, New York, Berlin, Heidelberg, London, Paris, Tokyo 1988. Prijs DM 98,—. ISBN 0 387 96642 0.

Na een kort inleidend hoofdstuk, waarin onder meer een overzicht van de inhoud van het boek wordt geschetst, volgt een literatuuroverzicht over de 'psychologische parameters' van de tandheilkunde, toegespitst op de vraag waarom er sprake is van een tandheelkundige onderconsumptie. Hoewel de auteur in grote lijn drie thema's onderscheidt – 1. gebruikmaking van de dienstverlening, inclusief kennis over en houding ten aanzien van behandeling en mondhygiëne; 2. attitudes ten aanzien van de tandarts en 3. vrees en angst – bespreekt hij ook andere onderwerpen, zoals zijn opvattingen over de vrouw als tandarts en de mening van de tandarts over zijn beroep.

In het derde hoofdstuk komt pijn met al haar facetten aan de orde. De context waarin pijn wordt geleden en de reden van de pijn bepalen hoe pijn wordt ervaren. Kort wordt de 'poort'-theorie besproken en aandacht besteed aan het meten en het bestrijden van pijn. Vooral de opmerkingen over pijnuitingen, die afhankelijk zijn van de mate waarin de pijn optreedt, zullen door tandartsen worden herkend.

Hoofdstuk vier vat de opvattingen van Freud samen. De ontwikkeling van de persoonlijkheid, het begrip verdringing en de defensiemechanismen worden uit de doeken gedaan teneinde angst voor tandheelkundige behandeling te kunnen begrijpen. Psychoanalytische typologieën van patiënten worden gevolgd door kritische opmerkingen over persoonlijkheidskenmerken. De auteur behoort duidelijk tot een andere psychologische school.

In hoofdstuk vijf komt gedragsverandering door beloning en straf – gebaseerd op de opvatting dat angst/vrees door conditionering ontstaat en derhalve ook kan worden 'ontleerd' via verschillende technieken

– aan de orde. Hierbij wordt aangetekend dat het misschien eerder de tandarts is dan de door hem gebruikte angst-reducerende techniek, die het effect veroorzaakt.

Hoofdstuk zes legt nadruk op het sociaal-psychologische perspectief van de interactie tussen patiënt en tandarts/assistente. Hierbij zijn hiërarchie, rechten en verplichtingen, rollen en normen van belang. De tandarts doorbreekt gebruikelijke normen op twee punten: hij veroorzaakt pijn en hij dringt binnen in de intieme, persoonlijke ruimte. Beide punten dragen bij aan de moeilijke relatie tussen patiënt en tandarts.

Hoofdstuk zeven is gericht op het geven van voorlichting aan groepen, waarbij wordt uitgegaan van sociaal-psychologische opvattingen. Hoofdstuk acht, ten slotte, geeft aanwijzingen voor de omgang met patiënten; het gezonde verstand moet dikwijls leidraad zijn.

Een literatuurlijst, auteursregister en trefwoordenlijst besluiten dit toegankelijke, aardige boek, waarin gepoogd wordt de afstand tussen psychologie en tandheelkunde te verkleinen.

A. H. B. Schuurs, Amsterdam

R. MUSIL, H.-J. TILLER. Der Kunststoff-Metall-Verbund in der zahnärztlichen Prothetik. 82 pag., 68 afb. VEB Johann Ambrosius Barth, Leipzig 1988. Prijs DM 44, —. ISBN 3 335 00071 4.

De in dit boek – behorend tot de serie 'Zahnärztliche Fortbildung' – besproken problematiek van de hechting tussen kunststof en metaal, is in eerste instantie niet direct relevant voor de Nederlandse situatie. Immers, in ons land is de toepassing van kunststofvensters bij kroon- en brugwerk nagenoeg geheel verdrongen door de porselein-opbaktechniek. De resultaten met de porselein-opbaktechniek zijn zo goed dat kunststavensters thans tweede keus zijn. Driekwart van het boek is (ondanks de goede leesbaarheid en de duidelijke illustraties) dan ook alleen interessant voor diegenen die nog eens willen nalezen 'hoe het vroeger werd gedaan' en welke problemen men daarbij tegen kwam.

Hoofdstuk 3 handelt over het conditioneren van metaallegeringen tot een bruikbaar substraat voor een adhesieve hechting. De auteurs beschrijven een eigen methode om de hechting van kunststof aan metaal te verbeteren met behulp van 'silicoating'. De verbeterde kwaliteit van de hechting wordt met eigen onderzoeksmateriaal ondersteund. In samenwerking met een West-Duitse firma werd een apparaat ontwikkeld (de 'Silicoater') waarmee het proces van 'silicoating' op productieniveau uitvoerbaar is. Een voor de Nederlandse situatie interessante toepassing is gelegen op het terrein van de adhesiefbrug. 'Silicoa-

ting' lijkt uitermate geschikt om een goede verbinding tussen composiet (of composietement) en metaal te realiseren.

Direct bruikbare adviezen voor de algemeen-practicus levert dit boek, voor wat betreft het succesvol toepassen van adhesiefbruggen, niet op. De algemeen-practicus zal zich in het algemeen richten naar de mogelijkheden die zijn tandtechnisch laboratorium kan bieden. Tandtechnici kunnen hun kennis over de hechting tussen metaal en kunststof met dit boek actualiseren.

N. H. J. Creugers, Nijmegen

D. H. ENLOW. Handbuch des Gesichtswachstums. 524 pag., 490 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 280, —. ISBN 3 87652 259 5.

Dit boek is de Duitse vertaling – door T. H. Waverla (Kiel) en H. J. Merker (Berlijn) – van de tweede druk van 'Facial Growth' dat in 1982 door W. B. Saunders (V.S.) werd uitgegeven.

De oorspronkelijke uitgave wordt reeds lang als leerboek gebruikt, onder andere bij de Nederlandse universitaire opleidingen Tandheelkunde. Het vormt een uitstekende introductie tot de problemen rond de groei van het hoofd en tot de basisprincipes van de botgroei, die door Enlow uitstekend zijn beschreven.

Voor wie deze materie liever in het Duits bestudeert, is er thans deze rijkelijk geïllustreerde en makkelijk toegankelijke, uitstekende vertaling.

B. Prah-Andersen, Amsterdam

G. GRIMM, P. HEEG, J. LENTRODT, ET AL. Band 1. Allgemeine Chirurgie, Entzündungen, Mundschleimhauterkrankungen, Röntgenologie. 425 pag., 498 afb. Georg Thieme Verlag Stuttgart, New York, 1988. Prijs DM 128, —. ISBN 3 13 593402 0.

Het aantal nieuwe uitgaven en heruitgaven van boeken op kaakchirurgisch gebied is de laatste jaren explosief gestegen. De tweede druk van deel 1 van de vijfdelige serie over het niet zonder meer te vertalen gebied van wat in het Duits 'Zahn-Mund-Kieferheilkunde' wordt genoemd, is daarom niet eenvoudig op waarde te schatten.

In hoofdstuk 1 wordt systematisch aandacht besteed aan wondverzorging. Belangrijke uitspraken springen er in de tekst uit doordat gebruik is gemaakt van een gekleurde achtergrond. De afbeeldingen sluiten goed bij de tekst aan. Na hoofdstukken over bloed en stolling, desinfectie en sterilisatie, en lokale anesthesie, volgen enkele goede hoofdstukken over diverse as-

pecten van ontstekingen in en rond de mond.

Het hoofdstuk over slijmvliesafwijkingen is beknopt geschreven, doch met fraaie kleurenafbeeldingen geïllustreerd. Het afsluitende hoofdstuk over röntgenologie is daarentegen zeer uitvoerig en behandelt behalve de diverse intra-orale, ook verschillende, voor de algemeen-practicus overigens niet direct relevante, extra-orale opnametechnieken.

Inderdaad, het is een goed leerboek en tegelijk een goed naslagwerk voor de algemeen-practicus en ten dele ook voor de kaakchirurg. Gelet op het al eerder genoemde grote aantal beschikbare boeken op dit terrein, is het echter niet goed mogelijk doorslaggevend redenen te noemen, waarom de lezer zijn keus juist op dit boek zou moeten laten vallen.

I. van der Waal, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN G. J. H. DEN OTTOLANDER. Interne geneeskunde. Negende herziene druk. 786 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1989. Prijs f 90, —. ISBN 90 313 0930 3.

Het leerboek 'Interne Geneeskunde' richt zich primair op de medische student. De stof wordt in 23 hoofdstukken besproken. Hoewel er talrijke auteurs bij de totstandkoming van dit boek zijn betrokken, is de eindredacteur er in geslaagd een duidelijke uniformiteit te handhaven. De tekst laat zich prettig lezen, is in eenvoudige bewoordingen opgesteld en wordt, waar nodig, door illustratieve schema's en afbeeldingen ondersteund.

Waar er bij dezelfde uitgever een apart boek over de inwendige geneeskunde voor de tandheelkunde is verschenen (Prof. Dr. L. Abraham-Inpijn: Inwendige Geneeskunde voor de Tandheelkunde. Bohn, Scheltema en Holkema, Utrecht, 1986) zal de lezer zich wellicht afvragen of aanschaf van het thans besproken boek wel zinvol is. Het antwoord kan kort zijn. Het vormt een uitstekende basis voor het boek van collega Abraham-Inpijn en geeft zeer veel nuttige achtergrondinformatie.

I. van der Waal, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN I. D. DE BEAUFORT EN H. M. DUPUIS. Handboek gezondheidsethiek. 682 pag. Van Gorcum & Comp. bv, Assen 1988. Prijs f 95,00. ISBN 90 232 2377 2.

Het 'Handboek gezondheidsethiek' – waaraan door veertig vooraanstaande auteurs een bijdrage werd geleverd – bestaat uit elf delen, onderverdeeld in 53 hoofdstukken. Terecht hebben de samenstellers

in de titel van het boek het woord 'gezondheidsethiek' en niet de woorden 'medische ethiek' gebruikt, omdat laatstgenoemde woorden door de ontwikkelingen in de gezondheidszorg niet meer zouden voldoen.

Bijna alle aspecten van de gezondheids-ethiek worden in dit handboek belicht. Het is, ook voor een leek op dit gebied, uitstekend leesbaar. Behalve de hoofdstukken in deel I, die handelen over ethiek in algemene zin worden bijna alle hoofdstukken toegelicht aan de hand van casuïstiek. Het staat de lezer vrij zich al of niet met de conclusies van de desbetreffende auteurs te conformeren en stelt hem daarnaast in staat zijn eigen opvattingen te toetsen.

Uitgebreid wordt ingegaan op het organdonorschap, zelfdoding, ethische en juridische aspecten van medische experimenten op mensen, de patiënt in coma, morele dilemma's in de psychiatrie, de morele positie van de ongeborene, dierexperimenten enzovoort.

Van de hand van Eijkman is er een bijdrage over het (ethisch) handelen van de tandarts, waarin hij met enkele voorbeelden de vertrouwensrelatie (eigen)tandarts-patiënt toelicht. Tot slot stelt hij enkele vragen over, onder andere, de noodzaak tot het volgen van postacademisch onderwijs en het uitstellen van een behandeling 'omdat de tandarts het te druk heeft'. Heelaas heeft hij de antwoorden op deze vragen achterwege gelaten.

Dit boek is een onmisbare, duidelijke leidraad niet alleen voor alle werkers in de gezondheidszorg in de ruimste zin van het woord, maar ook voor onderzoekers, juristen en geestelijken, en bovenal voor gezagdragers en politici die de gezondheidszorg in hun portefeuille hebben.

G. J. Kusen, Amsterdam

ONDER REDACTIE VAN W. A. M. VAN DER KWAST, C. E. L. CARELS, A. W. CARLEE ET AL. Het tandheelkundig jaar 1989. 167 pag. Bohn, Scheltema & Holkema, Utrecht/Antwerpen 1989. Prijs f 65,00. ISBN 90 313 0967 2.

Reeds bij het ter hand nemen van de, ook deze keer uiterst verzorgde, uitgave valt op dat onze zuiderburen tot de redactie zijn toegetreden en dit heeft geresulteerd in een toegenomen aantal bijdragen van Belgische auteurs. Vooruitlopend op de Europese eenwording is dit een fraai staaltje van samenwerking. Kon in het verleden de samenstellers nog wel eens het leggen van een wat eenzijdig accent worden verweten, thans heeft de redactie kennelijk de routine te pakken, zodat de tandheelkundige deelgebieden gelijkmatig over de 16 hoofdstukken zijn gespreid. Ook dat verdient een compliment.

Bij het lezen springt onmiddellijk het

hoofdstuk over recente ontwikkelingen in de behandeling van fronttraumata eruit, ook al omdat het eerste gedeelte uit Leuven en het tweede deel uit Amsterdam afkomstig is. Maar bovenal betreft het hier een geleidelijk opgebouwd, compact stuk voorlichting, gebaseerd op de huidige opvattingen en stand van zaken. Bij oplopende gradaties van destructie worden steeds de therapeutische mogelijkheden en onmogelijkheden aangereikt. Hoewel niet iedere practicus ermee te maken krijgt, is het toch nuttig te worden voorgelicht over de tandheelkundige verzorging van patiënten in een verpleegtehuis. Evenzo is het wenselijk dat iedere practicus op de hoogte is van de achtergronden van klachtenbehandeling, die door Admiraal helder worden uiteengezet. Via, onder andere, de TIP-bureau's en de ombudsman kunnen wij bij de rechter terecht komen, maar de schrijver geeft aanbevelingen om dat te voorkómen. Velen zullen zich opgelucht voelen bij het lezen van de ervaringen van collega De Jager met praktijkautomatisering, waarin ook zij veel van hun aanvankelijke problemen zullen herkennen. Voorts geeft Van Wiggen een historisch overzicht van de apparatuur voor cervicale randaansluiting van proximale restauraties. De lezer wordt verder nog geïnformeerd over preprothetische chirurgie, de beoordeling van het gelaatsprofiel (moeilijk onderwerp!), het centrale dia-steem en zuigflescariës. Ook klinische taxatie van gewrichtsproblemen, alsmede occlusie en articulatie komen aan bod, terwijl calciumhydroxyde in de endodontie het geheel besluit.

Uit deze opsomming blijkt dat er veel variatie in de onderwerpen is. De stand van zaken wordt weergegeven, er wordt geen futurologie bedreven en evenmin worden zeer gedetailleerde instructies verschaft. Een uitgave als deze pretendeert dan ook niet een naslagwerk te zijn, maar signaleert de mogelijkheden die de tandarts zich vervolgens zelf via het volgen van postacademisch onderwijs of op andere wijze eigen kan maken. Daarom van harte aanbevolen.

L. J. Plum, Groningen

RECENSIE-EXEMPLAREN

Het merendeel van de hier aangekondigde uitgaven zal nog nader op deze plaats worden besproken.

1. E. KRÜGER. Lehrbuch der chirurgischen Zahn-, Mund- und Kieferheilkunde. Band 2. 6. Auflage. 621 pag., 584 afb. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin, Chicago, London, São Paulo, Tokio 1989. Prijs DM 220,—. ISBN 3 87652 204 8.
2. W. F. P. MALONE, D. L. KOTH. Tylman's theory and practice of fixed prosthodontics. Eight ed., 461 pag., 1000 ill. Ishiyaku EuroAmerica, Inc., St. Louis, Tokyo 1989. Prijs \$ 59,50. ISBN 0 912791 48 9.
3. G. FRENKEL, L. ADERHOLD, G. LEILICH, P. RAETZKE. Die ambulante Chirurgie des Zahnarztes. Ein Atlas für Studium und Praxis. 326 pag., 892 afb. Carl Hanser Verlag, München 1989. Prijs DM 298,—. ISBN 3 446 14201 0.
4. F. A. PASLER. Zahnärztliche Radiologie. Tweede herz. druk. 399 pag. George Thieme Verlag, Stuttgart, New York 1989. Prijs DM 44,—. ISBN 3 13 1604602 1.
5. P. RIJNTJES, M. HEIJBOER. Van geest tot lichaam. Spirituele anatomie en fysiologie van het menselijk lichaam. Ankh-Hermes bv, Deventer 1989. 230 pag. Prijs f 45,—. ISBN 90 202 5210 0.
6. J. D. F. HABBEMA, A. F. CASPARIÉ, J. H. MULDER, F. F. H. RUTTEN. Medische Technology Assessment en gezondheidsbeleid. Reeks Gezondheidsbeleid. Deel 4. 240 pag. Samsom Stafleu, Alphen aan den Rijn 1989. Prijs f 44,75. ISBN 90 6016 229 3.
7. ONDER REDACTIE VAN P. C. VAN BAVEL, B. A. M. VAN DEN BERGH, D. P. BRURING et al. Geneesmiddelen Encyclopedie. Tweede druk. 1169 pag. Staatsuitgeverij, 's Gravenhage 1989. ISBN 90 1206 175 X.
8. ONDER REDACTIE VAN J. L'AGE-STEHR, E. B. HELM, M. G. KOCH. AIDS und die Vorstadien. Ein Leitfaden für Praxis und Klinik. 550 pag., 250 afb. Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, London, Paris, Tokio 1989. Prijs DM 158,—. ISBN 3 540 50384 6.